

Mehmed Reşid Paşa maiyetinde yüzbaşı rütbesiyle Üsküp ve Kosova'ya, Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa ile de Humus'a gitti. İstanbul'a döndükten sonra kolağalığa terfi etti; 1845'te mirilvâliğa, üç sene sonra ferikliğe yükseldi. 1853'te Zaptiye müşiri kaymakamı, ardından Arabistan müşiri oldu. 1856'da Harput, 1857'de Erzurum, 1861'de Silistre, 1865'te Edirne valiliği yaptı. Askerî vazifesi sırasında resimle de uğraştı. Ordudaki görevinin yanı sıra Türk kültürü ve Türk tarihine araştırmacı ressam olarak hizmet etti. 9 Şaban 1282'de (28 Aralık 1865) vefat etti.

Sultan II. Mahmud devriyle başlayan Türk resminin ilk ünlü simalarından olan Ârif Mehmed Paşa, klasik şekil ve renkleriyle, bilhassa Türk kıyafetinin zengin konuları üzerinde Türk tarihî kaynaklarına inerek kırk yıllık bir çalışma sonunda Osmanlı devlet adamlarının ve çeşitli şahsiyetlerin kıyafetlerini resimle tesbit etmiştir. Resimlere ilâve olarak üç ciltlik de açıklamalı bir metin hazırlamıştır. *Mecmûa-i Tesâvîr-i Osmâniyye* adındaki bu önemli eserin I. cildi Türkçe ve Fransızca olarak yayımlanmıştır. "Türkiye'de ilk resimli kitap" olarak takdim edilen eserin renkli figür ve on altı parça resim levhaları Fransızca metniyle Paris'te (1279/1863), Türkçe metni ise İstanbul'da (1279) basılmıştır. Aslında on iki cilt olarak hazırlanan eserin sadece I. cildi yayımlanabilmiş, diğer ciltleri kaybolmuştur.

Türk medeniyeti tarihi bakımından önemli bir kaynak niteliğinde olan *Mecmûa-i Tesâvîr-i Osmâniyye*, Türk ressamlığında örnek bir çizim açmıştır. Bu eserde yer alan resimlerdeki desenler büyük bir maharetle çizilmiştir. Renk ve tonları zevkli bir uyum içindedir. Portrelerin duruşlarında olgunluk, detaylarında ince bir ifade vardır. Ayrıca karekalem figürlerin üzerinden sulu boya ile geçilmiştir. Kitabın başında yazarın kendi portresi ve biyografisi vardır.

Türk müzelerinin kurulmasında hizmeti geçen vezir Fethi Ahmed Paşa, yeniçeri devrinin devlet adamları ve askerlerinin kıyafetlerini gösterir mankenlerden bir kıyafet galerisi kurmak istediği zaman Ârif Mehmed Paşa'nın bilgisinden istifade etmiş, tarihî kıyafetleri onun çizdiği resimlere göre hazırlatmıştır. Viyana'da bizzat Ârif Paşa'ya yaptırılan bu mankenler Sultanahmet'te müstakil bir bina içinde Yeniçeri Kıyafethanesi adıyla sergilenmiştir. Bu galeri II. Meşrutîyet devrinde Aya İrini'deki Askerî Müze'ye nakledilmiş, fakat daha sonra burada bakımsızlıktan yıpranmış ve bozulmuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

Sicill-i Osmânî, III, 277; *Osmanlı Müellifleri*, III, 43; Özge, *Katalog*, III, 1057; Şehâbeddîn, "Ârif Paşa", *Millî Mecmûa*, sy. 25, İstanbul 1340, s. 403-405; TA, III, 311; Burhan Olker, "Ârif Paşa", *İst. A*, II, 1009.

MUHİTTİN SERİN

ÂRİF-i RİVEĞİRİ

(عارف ریوگری)

(ö. 715 / 1315)

Hâcegân* silsilesine mensup mutasavvıf.

Gucdûvân ve Buhara yakınlarında bulunan Rîveğîr'de doğdu ve burada öldü. Abdülhâlik-ı Gucdûvânî'nin dört büyük halifesinden biri, Mahmud İncir Fağnevî'nin de şeyhidir. Nakşibendiyye tarikatının kurucusu Bahâeddin Nakşibend'in tarikat silsilesi Rîveğîrî vasıtası ile Gucdûvânî'ye ulaşır. Bu açıdan Ârif-i Rîveğîrî'nin Nakşibendiyye tarikatı tarihinde önemli bir yeri vardır.

BİBLİYOGRAFYA :

Reşehât Tercümesi, s. 51; Lâmiî, *Nefehât Tercümesi*, s. 413; Abdülmecid el-Hânî, *el-Hadâ'îku'l-verdiyye*, Kahire 1308, s. 119; Hüseyin Vassâf, *Sefîne*, II, 7.

SÜLEYMAN ULUDAĞ

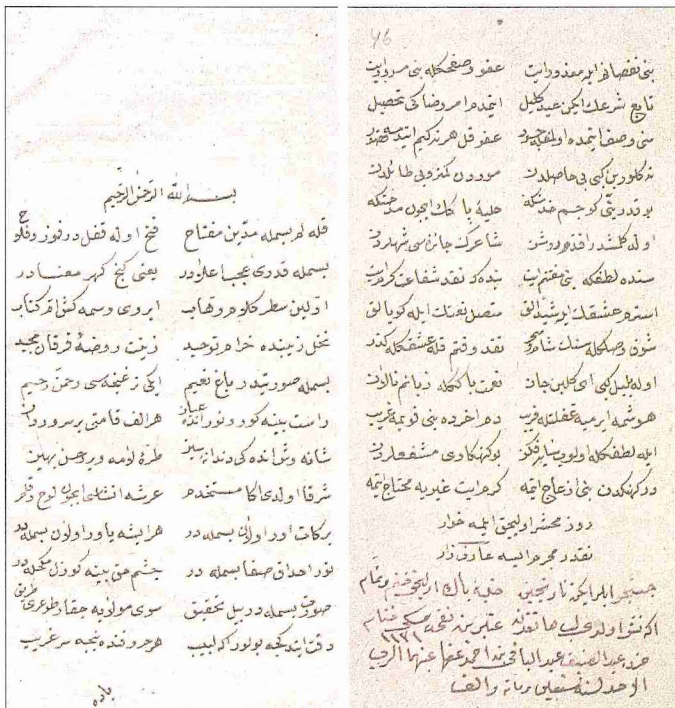
ÂRİF SÜLEYMAN

(ö. 1183 / 1769)

Divan şairi ve hattat.

Tuhfe'nin Mîr Süleyman Ârif b. Hasan b. İbrâhim ismiyle kaydettiği Ârif Efendi İstanbul'da doğdu. Asıl adı Süleyman olup şiirlerinde Ârif mahlasını kullandığından daha çok Ârif Süleyman adıyla tanınmıştır. Babası, III. Ahmed devri (1703-1730) sadrazamlarından Mehmed Paşa'nın kethüdâsı ve sonraları mîrâhûr-ı şehriyârîlik de yapan Hasan Ağa'dır. Hâcegân-ı Dîvân-ı Hümâyûn'dan olan Ârif Efendi divan kâtipliği, silâhtar kâtipliği (1177 / 1763), bir yıl sonra süvari mukabeleciliği ve defter eminliği (1182 / 1768) gibi vazifelerde bulundu. Bu son görevdeyken, Rumeli'de sefere çıkan orduyla İsakça veya Babadağ'da bulunduğu sırada "Ârif-i arş-ı berin" ibaresinin gösterdiği 1183 (1769) tarihinde vefat etti.

Müstakimzâde ve Suyolcuzâde üç dilde şiirleri olduğunu, bunların birer divan halinde toplandığını belirtmektedirler. Hatta Suyolcuzâde, çağdaşı diğer şairler gibi kendisinin de Ârif Süleyman'ın divanlarına takriz ve şiirlerine nazîre yazdığını kaydediyorsa da bunlardan sadece Türkçe olanı elde bulunmakta ve eserde ayrıca bir kısım Farsça manzumeleri de yer almaktadır.

Abdülbâkî b. Ahmed hattıyla Ârif Süleyman'ın *Hilye*'sinin ilk sayfasıyla ketebe sayfası (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3585/2, vr. 1^a, 46^a)

Tezkirecilerin değerlendirmelerine bakılırsa XVIII. yüzyılın dikkate değer şairlerinden biri olan Ârif Süleyman, aynı zamanda çağının tanınmış hattat ve müzehhipleri arasında da yer almaktadır. Sülûs ve nesih yanında bilhassa ta'lik ve divanî yazıda üstat kabul edilmiştir. Hat hocaları arasında Eyüp türbedarı Memiş Efendi ile amcası kapı ağası muhasibi Noktacızade İsmail Efendi başta gelir.

Eserleri. 1. *Divan*. Türkçe ve bir kısım Farsça şiirleriyle tahmis ve nazîrelerinin yer aldığı eserin İstanbul Üniversitesi (TY, nr. 494) ve Süleymaniye kütüphanelerinde (Esad Efendi, nr. 2656; Hacı Mahmud Efendi, nr. 5297) nüshaları vardır. 2. *Hilye*. Hâkânî'nin eserine nazîre olarak kaleme alınan ve bu yolda başarılı sayılan eser 241 beyittir. Süleymaniye Kütüphanesi'nde mevcut (Hacı Mahmud Efendi, nr. 4487/1; Damad İbrâhim Paşa, nr. 411/1) birkaç nüshası arasında en iyisi, müellifin çağdaşı ve Hoca Mehmed Râsim Efendi'nin talebelerinden hattat ve şair Abdülbâki b. Ahmed tarafından güzel bir nesihle yazılmış olan 1190 (1776) tarihli nüshadır (Esad Efendi, nr. 3585/2). 3. *Mi'râciyye*. Kaynaklarda mi'râciye yazdığı belirtilen Ârif Efendi'nin bu eseri, çoğu zaman, şiirlerinde Ârif mahlasını kullanan şair, bestekâr ve hattat Abdülbâki Ârif Efendi'nin mi'râciyesiyle karıştırılmaktadır. Mi'râciyeler üzerinde bir doktora çalışması yapan Metin Akar kitabında bu karışıklığı belirtmiş ve bu arada Süleymaniye Kütüphanesi'nde Ârif Süleyman adına kayıtlı nüshaların (Hâlet Efendi, nr. 355/12; Nâfiz Paşa, nr. 1514/4; Hamidiye, nr. 387/2) Abdülbâki Ârif'e ait olduğunu ileri sürmüştür. Ancak 1168 (1754) tarihinde Yesârîzâde İsmâil (ö. 1765) eliyle istinsah edilmiş çok güzel bir nüsha olan Hâlet Efendi yazmasının Ârif Süleyman'ın eseri olduğu anlaşılmaktadır. 4. *Reğâ'ibiyye*. Farsça bir manzume olan bu eser divandaki manzumeler arasında yer almakta, ayrıca müstakil bir nüshası da Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (Damad İbrâhim Paşa, nr. 411/2). Bunlardan başka şairin Süleymaniye Kütüphanesi yazmaları arasında *Sâniha* adlı Farsça bir eseri daha görülmektedir (Esad Efendi, nr. 3585).

Ârif Efendi'nin şiirlerinden bir kısmı yanlışlıkla Reisülküttâb Ârif Efendi divanına (Bulak 1258) alınmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Râmiz, *Âdâb-ı Zurefâ*, Millet Ktp., Ali Emîrî, nr. 762, vr. 173^a; Şefkat, *Tezkire*, Millet Ktp., Ali Emîrî, nr. 780, vr. 45^b-46^a; Suyolcuzâde, *Devhatü'l-küttâb*, s. 96; Müstakimzâde, *Tuhfe*, s. 211; Fâtîh, *Tezkire*, s. 257-258; *Sicill-i Osmânî*, III, 266; *Osmanlı Müellifleri*, II, 317-318; Ergun, *Türk Şairleri*, I, 77-79; TYDK, s. 819-820; Metin Akar, *Türk Edebiyatında Manzum Mi'râc-nâmeler*, Ankara 1987, s. 184-185.

MUSTAFA UZUN

ÂRİFE

(bk. AREFE).

ÂRİFİ AHMED PAŞA

(1830-1895)

Osmanlı başvekil.

Eski Hariciye Nâzırı ve Meclis-i Vâlâ Reisi Mehmed Şekib Paşa'nın oğludur. İstanbul'da doğdu. Özel hocalardan Arapça, Farsça, Fransızca, coğrafya, tarih, ekonomi-politik, devletler hukuku ve jeoloji dersleri aldı.

1845'te Dîvân-ı Hümâyûn Kalemi'nde memuriyete başladı. Babası Viyana sefiri iken sefaret birinci kâtipliğine tayin edildi (1841). İki yıl sonra İstanbul'a dönerek Bâbîâlî Tercüme Odası'na girdi. Âlî Paşa'nın maiyetinde, Kırım Harbi'ni sona erdiren Viyana (1855) ve Paris (1856) konferanslarına katıldı. Bâbîâlî I. mütercimliğinde, Dîvân-ı Hümâyûn tercümanlığında, buna ilâve olarak Dîvân-ı Hümâyûn beylikçiliğinde bulundu. 1871'de Hariciye Nezâreti müsteşarlığına, ikinci defa Dîvân-ı Hümâyûn tercümanlığına getirildi; kısa sürelerle Tophane müşirliği müsteşarlığı, Adliye Nezâreti icra cemiyeti başkanlığı ve hukuk dairesi ikinci başkanlığı yaptı.

Midhat Paşa'nın sadâreti sırasında 1872'de büyükelçi unvanıyla Viyana sefaretine tayin edildi. Tercümanlıktaki kabiliyeti ve edebî kültürünün Sultan Abdülaziz tarafından takdir edilmesinden dolayı 1873'te üçüncü defa Dîvân-ı Hümâyûn tercümanlığına getirildi. Buna ilâve olarak kendisine Matbuat müdiriyeti (1873) ve ikinci defa Hariciye müsteşarlığı görevi verildi (1874). Padişah tarafından gösterilen teveccühün bir delili olmak üzere 1874'te vezâret rütbesi ve 7500 kuruş maaşla Hariciye nâzirliğine getirildi. Murassa' Osmanî ve birinci rütbe Mecidî nişanlarıyla taltif edildi. Bu sırada Sadrazam Hüseyin Avni Paşa, pa-

Ârif
Ahmed
Paşa

disahın teveccühünü kazanmış olan Ârif Paşa'nın sadârete gelmesi ihtimalini göz önüne alarak onun aleyhinde faaliyete başladı. Diğer taraftan da ondan hoşlanmayan Rus elçisi İgnatiyef'in entrikaları sonunda, Hariciye nâzirliğinden alınarak Maarif nâzirliğine getirildi (1875). Aynı yıl içinde kısa bir süre Adliye nâzirliğinde da bulunan Ârif Paşa azledildikten sonra ikinci defa Viyana sefaretine tayin edildi.

Viyana'da bulunduğu sırada, tahttan indirilen Sultan Abdülaziz lehinde gazetelere beyanat vermek cesaretini gösteren Ârif Paşa, "Vekil müvekkil azledemez. Binaenaleyh vükelânın kendilerini nasbenden bir padişahı hal' etmeleri doğru değildir" diyordu (bk. İbnülemin, s. 963). Bu medenî cesareti sefaretten azline sebep oldu (1876); ancak bu davranışı II. Abdülhamid'in teveccühünü kazanmasında rol oynadı. 1877'de âyan âzâlığına, dört gün sonra âyan reis ve killiğine ve hemen arkasından ikinci defa Hariciye nâzirliğine getirildi. Bu sırada devam etmekte olan Osmanlı - Rus savaşının Osmanlı Devleti aleyhine neticeleneceğini düşünerek, sadrazamın ve diğer kabine üyelerinin fikirlerini almadan, Alman elçisine başvurup ondan Başvekil Prens Bismarck'tan barışa aracı olmasını rica etmesini istedi. Sefir de hemen harekete geçti. Fakat Sadrazam Edhem Paşa'nın durumdan haberdar olup barış istemenin zamansızlığını ve Ruslar'ın mağlûp olduklarını ileri sürmesi üzerine, tayininden on beş gün sonra istifasını verdi.

1877 yılı içinde Paris sefaretine tayin edildi; burada en çok dış borçların ödenmesi konusu ile meşgul oldu. İki yıl kadar sürdürdüğü Paris elçiliğinden azledildikten sonra ise Sicill-i Ahvâl Komisyonu başkanlığına getirildi (1879). Bu sırada sadrazam bulunan Tunuslu Hayreddin Paşa vezirlerin yetki ve sorumluluklarına dair padişaha bir lâyiha sun-